

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я

Випуск 3, 2024

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Засновник – Одеський національний економічний університет
Регстрація в Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення
(Рішення № 1914 від 30 травня 2024 року)

Редакційна колегія

Асєєва Юлія Олександрівна (головний редактор) – доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки, Одеський національний економічний університет

Аймедов Костянтин Володимирович – доктор медичних наук, професор, керівник медичного напрямку Громадської спілки «Центр відповідальної гри»

Бабчук Олена Григоріївна – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Вдовіченко Оксана Володимирівна – доктор психологічних наук, професор, декан соціально-гуманітарного факультету, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Городокін Антон Дмитрович – доктор філософії, асистент кафедри психіатрії, психотерапії, загальної та медичної психології, наркології та сексології, Запорізький державний медико-фармацевтичний університет

Друзь Олег Васильович – доктор медичних наук, професор, начальник клініки психіатричної (з палатами для наркологічних хворих) Національного військово-медичного клінічного центру «Головний військовий клінічний госпіталь» – головний психіатр Міністерства оборони України

Кириченко Алла Григоріївна – доктор медичних наук, професорка, директор, Державна установа «Український державний науково-дослідний інститут медико-соціальних проблем інвалідності МОЗ України»

Кічук Антоніна Валеріївна – доктор психологічних наук, доцент, в.о. професора кафедри загальної та практичної психології, Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Косенко Корнелія Артурівна – доктор медичних наук, доцент, лікар психіатр вищої категорії, завідувач відділення № 17, Одеський обласний медичний центр психічного здоров'я

Кременчуцька Маргарита Костянтинівна – кандидат психологічних наук, професор, професор кафедри диференціальної і спеціальної психології, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Мишаківська Ольга Михайлівна – кандидат медичних наук, спеціаліст відділення залежностей, Школа академічної психіатрії, Інститут психіатрії, психології та нейронауки, Королівський коледж Лондона

Огоренко Вікторія Вікторівна – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри психіатрії, наркології і медичної психології, Дніпровський державний медичний університет

Саврасов Микола Володимирович – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології, Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»

Ситнік Світлана Володимирівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики практичної психології, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Черненко Інна Олександрівна – кандидат медичних наук, старший ординатор клініки психіатричної (з палатами для наркологічних хворих) Національного військово-медичного клінічного центру «Головний військовий клінічний госпіталь» Міністерства оборони України

Чернявська Тетяна Павлівна – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри диференціальної і спеціальної психології, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

*Випуск друкується за рішенням Вченої ради
Одеського національного економічного університету
(протокол № 3 від 8 листопада 2024 року)*

В журналі «Ментальне здоров'я» публікуються наукові статті, огляди та дослідження, присвячені розгляду різноманітних аспектів психічного здоров'я та психологічного благополуччя. Основною метою є збільшення свідомості громадськості щодо важливості ментального здоров'я, поширення інформації про способи збереження та підтримки психічного благополуччя, а також представлення актуальних досліджень та практичних рекомендацій у сфері психічного здоров'я.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІЛІНГВАЛЬНОЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІГРАНТІВ З УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ВІЙНУ

Пундєв Володимир Васильович

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки
Одеського національного економічного університету
ORCID ID: 0000-0003-0407-4229
Scopus Author ID: 57972508400
Researcher ID: R-4635-2017

Шкребець Марія Андріївна

здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти заочної форми навчання
спеціальності 053 Психологія
Одеського національного економічного університету

У статті наведено результати дослідження низки психологічних особливостей полілінгвальної мовленнєвої діяльності мігрантів з України через війну. Проаналізовано наукову літературу та виокремлено основні напрями досліджень, що в сукупності системно розкривають це питання: 1) аналіз методологічних системи вивчення розвитку мовлення, як-от діяльнісний, психолінгвістичний, системний підходи; 2) загальнотеоретичний аналіз розвитку полілінгвальної компетенції мовленнєвої діяльності мігрантів; 3) дослідження сутності та структури полілінгвальної компетентності мігрантів; 4) дослідження психолінгвістичних передумов розвитку полілінгвальної компетентності мігрантів; 5) аналіз основ ефективності розвитку полілінгвальної компетентності в мігрантів; 6) дослідження критеріїв, показників рівня розвитку полілінгвальної мовленнєвої компетенції в мігрантів. Після огляду літератури виокремлено основні чинники, що впливають на рівень засвоєння мови іншої країни, що прихистає біженців з України: 1) державна мова країни, яка приймає біженців; 2) рівень освіти мігрантів; 3) культурне середовище мігранта; 4) різниця норм поведінки; 5) стан фізичного та психологічного стану мігрантів; 6) соціальна поведінка та самоідентичність. Визначено найвагоміші чинники успішності пристосування населення за умови пережитого травматичного досвіду та переселення. Надано перелік основних напрямів психологічної допомоги, що пропонується внутрішньо переміщеним особам. Надано поняття «полілінгвальна компетенція», перелік головних перешкод до набуття більшої полілінгвальної компетенції. Визначено основні ознаки інтеграційних можливостей мови: 1) формування відповідного соціального середовища, що відбувається через процеси культурної ідентифікації; 2) регулювання та зміна культурних, етнолінгвальних параметрів. Наведені результати проведених емпіричних досліджень за опитувальником «Мовленнєва адаптація» та методикою «Письменник» – це загальні показники рівня мовленнєвої адаптації мігрантів та текстові особливості мовленнєвого розвитку дитини-, підлітка-мігранта.

Ключові слова: мова, адаптація, рівень знань, полілінгвальна компетенція, мігрант.

Pundiev V., Shkrebits M. FEATURES OF POLYLINGUAL SPEECH ACTIVITIES OF WAR MIGRANTS FROM UKRAINE

The article presents the results from study of psychological features of multilingual speech activity of migrants from Ukraine due to the war. The scientific literature was analyzed and the main directions of research were identified, which could systematically reveal this issue: 1) analysis of methodological systems for studying the development of speech, such as activity methodology, psycholinguistic, and systemic approaches; 2) a general theoretical analysis of the development of the multilingual competence of the speech activity of migrants; 3) research on the essence and structure of migrants' multilingual competence; 4) study of psycholinguistic prerequisites for the development of multilingual competence of migrants; 5) analysis of the basics of the effectiveness of the development of multilingual competence among migrants; 6) research of criteria, indicators of the developmental level of multilingual speech competence among migrants. After reviewing the literature, the main factors influencing the level of learning the language of another country (protecting refugees from Ukraine) were identified: 1) the state language of the country receiving the refugees; 2) the level of education of migrants; 3) cultural environment of the migrant; 4) difference in norms of behavior; 5) physical and psychological state of migrants; 6) migrant's social behavior and self-identity. The most important factors for the success of adjustment and adaptation of the population under the condition of traumatic experience and resettlement have been determined. A list of the main areas of psychological assistance offered to internally displaced persons was provided. The concept of "Polylingual competence" was defined, as well as a list of the main obstacles to the acquisition of greater polylingual competence. The main features of the language's integration capabilities were determined: 1) the formation of an appropriate linguistic society based on the processes of national and cultural identification; 2) regulation and design of cultural (in particular, ethnolinguistic) processes

and their support. The results of the conducted empirical research using the "Speech Adaptation" questionnaire and the "Writer" method revealed general indicators of the level of speech adaptation of migrants and textual features of the speech development of a migrant children and teenagers.

Key words: language, adaptation, level of knowledge, multilingual competence, migrant.

Вступ. Нині в Україні триває війна і багато людей вимушені виїжджати до іншої країни, не знаючи мови. Безсумнівно, здатність людини розуміти, спілкуватися кількома мовами створює нові перспективи та можливості для вимушеного мігранта. Уміння спілкуватися різними мовами з дотриманням установлених норм є однією з найголовніших соціальних вимог, яку нині висувають до людей. Крім того, зараз міграція набула глобальної міжнародної проблеми. У сучасному світі міграція – одне з найскладніших питань, що потребує індивідуального підходу щодо його вирішення.

Потреба в іншомовних знаннях пересічних громадян в умовах багатомовних суспільств, інтеграції, мобільності, вимагає нових підходів до викладання й навчання, пошуку нових методик, здатних розвинути полілінгвальну особистість, яка могла б послуговуватися кількома іноземними мовами. Саме це спонукає до розроблення ефективних методик навчання іноземних мов, релевантних для українського освітнього контексту та полілінгвальності у світовому контексті, які б ґрунтувалися на засадах дидактики багатомовності або використовували б певні її елементи. Відповідно до змін, що відбуваються у світі, мовне питання є важливим складником освіти загалом і дидактики зокрема, тому сучасна глобальна освітня стратегія спрямована на розвиток особистості, яка усвідомлює важливість вивчення декількох мов, толерує різні національні культури, здатна до ефективної життєдіяльності в полілінгвальному середовищі.

Мета статті – дослідити низку психологічних особливостей, полілінгвальної мовленнєвої діяльності мігрантів з України через війну. Основні напрями досліджень, що за літературою [1–6] можуть у сукупності надавати можливість досягти цієї мети, ми визначили такими:

- аналіз методологічних системи вивчення розвитку мовлення, як-от діяльнісний, психолінгвістичний, системний підходи;
- загально-теоретичний аналіз розвитку полілінгвальної компетенції мовленнєвої діяльності мігрантів;
- дослідження сутності та структури полілінгвальної компетентності мігрантів;
- дослідження психолінгвістичних передумов розвитку полілінгвальної компетентності мігрантів;
- аналіз основ ефективності розвитку полілінгвальної компетентності в мігрантів;
- дослідження критеріїв, показників рівня розвитку полілінгвальної мовленнєвої компетенції в мігрантів.

Матеріали та методи. У роботі використовується процедура теоретико-методологічного дослідження феноменів полілінгвальної мовленнєвої діяльності мігрантів, методами якого є опис, аналіз і синтез, узагальнення. Емпіричними методами були: авторський опитувальник «Мовленнєва адаптація», наративна методика «Письменник». У дослідженні взяли участь респонденти – 237 мігрантів, з них 123 чоловіки, 114 жінок.

Під час теоретичного узагальнення пов'язаних з питанням полілінгвальної мовленнєвої діяльності мігрантів досліджень [2; 5; 6] знайдено та проаналізовано основні чинники, які впливають на рівень засвоєння мови іншої країни, що прихитає біженців з України: 1) державна мова країни, яка приймає біженців; 2) рівень освіти мігрантів; 3) культурне середовище мігранта; 4) різниця норм поведінки; 5) стан фізичного та психологічного стану мігрантів; 6) соціальна поведінка та самоідентичність.

Результати. У психологічній літературі теми мови та мовлення є класичними. Людина використовує мову як засіб спілкування, шлях до розуміння й обміну інформацією. Мова виконує чимало інших функцій, окрім спілкування, серед яких насамперед соціальна, експресивна, етнічна, гносеологічна. Мова визначає людину, її мислення та індивідуальність. Мова – основна перевага людини, яка не є сталою, змінюється та навіть примножується через історичні й економічні події, технічний розвиток, потреби суспільства [4–5].

Сучасні глобалізаційні процеси, інтенсифікація міжнародних контактів, інтернаціоналізація економіки спонукають людство опанувати дві та більше мов. Багатомовність стала необхідною умовою розвитку цивілізованого суспільства, становить капітал особистості, нації, держави. Полілінгвальна здатність людини створює нові перспективи та можливості, що, без сумніву, є дуже важливим для адаптації мігранта. Уміння спілкуватися різними мовами є майже необхідною для мігранта в іншомовну країну. Одним із найбільш важливих аспектів у загальній та соціальній інтеграції мігрантів є міжособистісні контакти й безпосереднє спілкування з представниками держави, структур допомоги біженцям, службами виконавчої влади, громадськими об'єднаннями, населенням країни, яка приймає, що є важливими факторами підтримки та інтеграції вимушених переселенців. Тому пріоритетною компонентою міграційної політики будь-якої держави є лінгвістична інтеграція як один із ресурсів соціально-культурної адаптації біженців.

У вивченні цього питання головним поняттям є «полілінгвальна компетенція» – знання лексичних, граматичних, морфологічних, синтаксичних структур; знання особливостей функціонування різних засобів відповідно типу тексту; знання способів вираження комунікацій тощо. [4]. Тому вважаємо за доцільне розглядати означену форму адаптації через набуття полілінгвальної компетенції на фонетичному, лексичному, граматичному та стилістичному рівнях. Результатом соціально-мовної адаптації, за [4], має бути цілковите мовне споріднення мігранта з мовою, яку він не сприймає як іноземну. Водночас успішна мовна адаптація неможлива в ізольованому від носіїв мови соціумі.

У результаті аналізу наукової літератури з'ясовано, що головною перешкодою до набуття більшої полілінгвальної компетенції є зміна мотивації під час вивчення мови; головними чинниками цього є:

1) соціальна ізоляція: щоб вивчити нову мову, треба говорити нею, якомога частіше контактувати з її носіями. Неможливість повноцінної соціалізації призводить до зниження мотивації в процесі опанування мови;

2) зміна сімейних ролей: діти, що засвоюють мову, зазвичай швидше починають виконувати функцію координаторів у сім'ї, розтлумачують дорослим ситуації, допомагають у задоволенні потреб, пов'язаних із комунікаціями.

За літературою [4], визначено основні ознаки інтеграційних можливостей мови, а саме:

1) формування відповідного лінгвосоціуму, що ґрунтується на процесах національно-культурної ідентифікації;

2) регулювання та проєктування культурних (зокрема, етнолінгвальних) процесів та їх підтримка. Інтеграційну функцію в суспільстві може виконувати тільки мова, яка офіційно визнана мовою міжнародного спілкування в межах тієї чи тієї держави.

Задля розкриття найбільш важливих психологічних особливостей, полілінгвальної мовленнєвої діяльності мігрантів з України через війну ми застосували опитувальник «Мовленнєва адаптація», покликаний продемонструвати мовленнєву вправність мігрантів, рівень їх мовленнєвої інтегрованості в іншомовному середовищі. Він містить шість блоків (відповідно до функцій мовлення) по п'ять запитань у кожному. До кожного запитання запропоновано три варіанти відповіді: «так», «ні», «не знаю». Максимальна кількість балів за опитувальником – 90 (рис. 1).

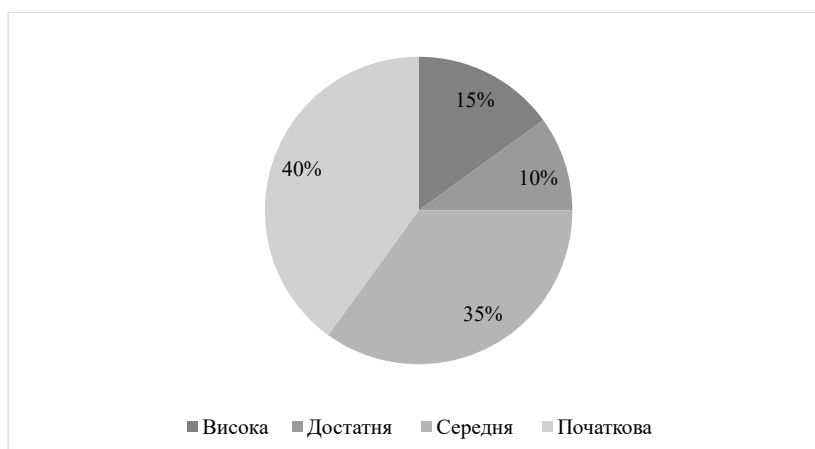

Рис. 1. Результати дослідження першої методики «Мовленнєва адаптація»

За результатами першої діагностики, ми виявили, що в мігрантів домінує початковий рівень мовленнєвої адаптації. Такі результати можуть вказувати на те, що зміна місця проживання, інша мова, традиції, значно впливають на людину [1; 2] і детермінують низький рівень мовленнєвої адаптації (рис. 2).

У межах наративної методики «Письменник» (від англ. narrative – історія, оповідь) досліджували дітей та підлітків-мігрантів, які виконували твір на вільну тему. Без будь-яких обмежень вони мали змогу втілити авторський задум та продемонструвати рівень володіння писемним мовленням.

Результати проведення цієї методики показали, що в текстах 50% досліджуваних є елементи емоційного наповнення, 30% з них вдало будують висловлювання, 27% вдало добирають та впорядковують необхідний для реалізації задуму мовний матеріал, логічно та послідовно викладають думки, керуючись лексичним, стилістичним та граматичним арсеналом мови. Крім того, опанування письма, як графічного засобу комунікації, є індикатором грамотності учнів [5]. Так, проаналізувавши адекватність вікових особливостей досліджуваної групи дітей та використаних в емпіричному дослідженні методик, можемо зробити деякі узагальнення: 1) текстові особливості мовленнєвого розвитку

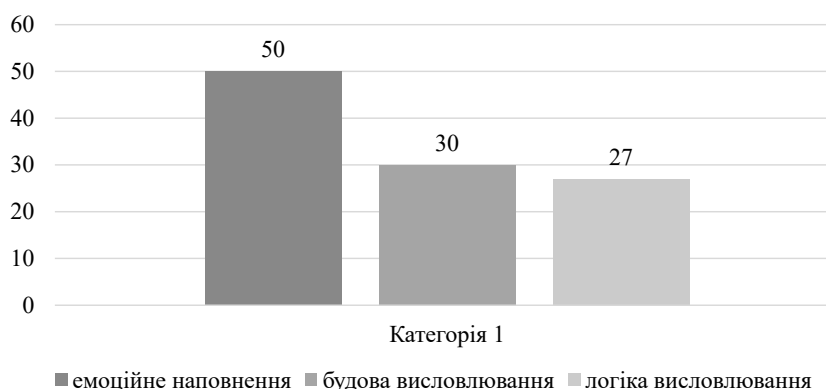

Рис. 2. Результати дослідження нарративної методики «Письменник»

дитини-мігранта в онтогенезі характеризуються високою емоційністю та помірними показниками вірності будови та логічності писемного висловлювання. Дійсно, у межах кожного вікового періоду спостерігаються індивідуальні відмінності розвитку мовлення, які є результатом впливу умов життя, характеру активності, виховання, психічних, особистісних, статевих, соціально-економічних, історичних та інших чинників; 2) згідно з проаналізованими класифікаціями, вік респондентів дослідження балансує між дитинством і підлітством. Цей період від попередніх відрізняється саме швидкістю формування писемного мовлення.

Висновки. Відповідно до змін, що відбуваються у всесвітньому освітньому середовищі, мовне питання є важливим складником навчання загалом і дидактики зокрема, тому сучасна освітня стратегія має бути спрямована на розвиток особистості, яка усвідомлює важливість вивчення нових, іноземних мов, толерує різні національні культури, здатна до ефективної життєдіяльності в полілінгвальному середовищі. Проблема у формуванні полілінгвальної особистості стала особливо актуальною після початку повномасштабного вторгнення країни-агресора в Україну.

Крім теоретичного аналізу полілінгвальної мовленнєвої діяльності мігрантів з України через війну, проведено емпіричне дослідження за такими методиками: авторський опитувальник «Мовленнєва адаптація», методика «Письменник». Отримано загальні показники рівня мовленнєвої адаптації мігрантів та текстові особливості мовленнєвого розвитку дитини-, підлітка-мігранта.

Війна триває, і велика кількість людей стає вимушеними мігрантами, тому дана тема дедалі більше набуває актуальності [8]. Крім того, надалі треба продовжувати наукову розробку цього питання, тому що цей предмет з позиції психології наразі мало досліджений.

Література:

1. Вусик Г., Олійник Е., Павлик Н. Теоретико-методологічне осмислення проблем міграційної політики щодо вимушено переміщених осіб у сучасному міжнародному просторі. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. 2019. Вип. 50. С. 20–26.
2. Сироїд Т. Міжнародно-правове підґрунтя регулювання статусу біженців і вимушених переселенців: реалії та перспективи. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2017. Вип. 24. С. 154–157.
3. Пундев В. В. Особливості полілінгвальної ідентифікації та лінгвальна картина миру. *Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference "Scientific paradigm in the context of technologies and society development"*, Geneva, Switzerland, 2022. Т. 118. С. 146–149.
4. Сучасні міждисциплінарно-інноваційні підходи до розвитку особистості: науковий дайджест / за загал. ред. д. психол. н., академіка НАН ВО України Ю. О. Асєєвої. Одеса : Сімекс-прінт, 2023. Вип. I. 178 с..
5. Beibei, Shi. Psychological Impact of Languages on the Human Mind: Research on the Contribution of Psycholinguistics Approach to Teaching and Learning English. *Journal of Psycholinguistic Research*. 2023. Vol. 1. P. 1–19.
6. Kapranov, O. Topics in Foreign Language Teaching in Research Articles in Psycholinguistics: Reviewing the State-of-the-Art. *Verbum*. 2023. Vol. 14. P. 1–2.
7. Каменщук Т. Д. Роль і місце психологічної допомоги для внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*. 2022. № 1. С. 21–27.
8. Прикордонний моніторинг УВКБ ООН – квартальна інформаційна панель: 2-й квартал 2024 р. URL: https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2024/06/UNHCR-Border-Monitoring-Dashboard-June-2024__UA_final.pdf (дата звернення: 5.10.2024).

References:

1. Vusyk, G., Oliynyk, E., & Pavlyk, N. (2019). Teoretyko-metodolohichne osmyslennia problem mihratsiinoi polityky shchodo vymusheno peremishchenykh osib u suchasnomu mizhnarodnomu prostori [Theoretical and methodological understanding of migration policy problems regarding forcibly displaced persons in the modern international space]. *Scientific works of Kamianets-Podilskyi National University: Philological sciences*. Vol. 50, 20–26 [in Ukrainian].
2. Syroid, T. (2017). Mizhnarodno-pravove pidgruntia rehuliuвання statusu bizhentsiv i vymushenykh pereselentsiv: realii ta perspektyvy [International legal basis of regulation of the status of refugees and forced migrants: realities and prospects]. *Bulletin of Kharkiv National University. "Law" series*. Vol. 24, 154–157 [in Ukrainian].
3. Pundiev, V. (2022). Osoblyvosti polilinhvalnoi identyfikatsii ta linhvalna kartyna myru [Features of polylingual identification and the linguistic picture of peace]. Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference "*Scientific paradigm in the context of technologies and society development*", Geneva, Switzerland, Vol. 118, 146–149 [in Ukrainian].
4. Suchasni mizhdystsyplinarno-innovatsiini pidkhody do rozvytku osobystosti: naukovyi daidzhest (2023). [Modern interdisciplinary and innovative approaches to personality development: scientific digest] / ed. Dr. Psychol. Ph.D., Yu. O. Asieieva. Odesa: Simex-print, Vol. I. 178 p. [in Ukrainian].
5. Beibei, Shi. (.2023). Psychological Impact of Languages on the Human Mind: Research on the Contribution of Psycholinguistics Approach to Teaching and Learning English. *Journal of Psycholinguistic Research*. Vol. 1, 1–19.
6. Kapranov, O. (2023). Topics in Foreign Language Teaching in Research Articles in Psycholinguistics: Reviewing the State-of-the-Art. *Verbum*. Vol. 14, 1–2.
7. Kamenshchuk, T.D. (2022). Rol i mistse psykhologichnoi dopomohy dlia vnutrishno peremishchenykh osib v umovakh voiennoho stanu [The role and place of psychological assistance for internally displaced persons in the conditions of martial law]. *Scientific bulletin of the Vinnytsia Academy of Continuing Education*. Vol. 1, 21–27 [in Ukrainian].
8. Prykordonnyi monitorynh UNHCR, kvartal 2, 2024 [UNHCR Border Monitoring - Quarterly Dashboard: Q2 2024]. Retrieved from https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2024/06/UNHCR-Border-Monitoring-Dashboard-June-2024__UA_final.pdf [in Ukrainian].

Статтю прийнято до публікації 08.11.2024